

Robinson Crusoe

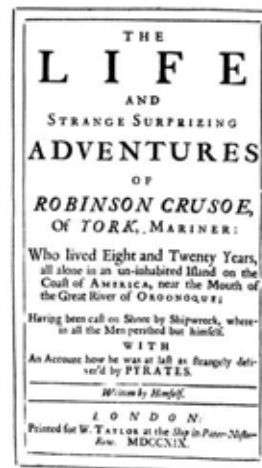
Carles Montpart Tura

Darrerament sembla que hi ha un interès evident per part del món editorial de reivindicar la figura dels autors i dels textos clàssics. Ho corroboren diverses col·leccions que podem trobar actualment a les llibreries, i que ens ofereixen sovint noves traduccions d'aquestes obres de referència que anomenem generalment i en sentit ampli "clàssics". En aquesta línia, La casa dels clàssics ha encetat la seva nova col·lecció "Bernat Metge Universal" amb quatre títols ben representatius: La Ilíada, Robinson Crusoe, Crim i càstig i Orgull i prejudici. Aquest mes comentem la nova traducció de l'obra de Daniel Defoe.

Una vida novel·lesca

El poeta i traductor Miquel Desclot afirmava en la "Presentació" de la seva traducció de la novel·la de Daniel Defoe *Moll Flanders* (Edicions 62 / "la Caixa", Barcelona, 1982) que aquest autor "pertany a un tipus d'escriptor tan habitual en la tradició anglosaxona com infreqüent en la nostra, és a dir, a la mena d'escriptors que abans d'escriure novel·les han viscut, per entendre'ns, novel·lísticament" (p. 7). Vegem, doncs, seguint les referències que ens dona el mateix Desclot en aquest pròleg, alguns d'aquests elements biogràfics.

Daniel Defoe (Londres, 1660 – 1731) —el cognom, de fet, era Foe, al qual l'autor hi va afegir posteriorment un aristocratitzant "De"— va néixer en una família de cerers que es van fer presbiterians, una de les sectes puritanes de l'Església Anglicana. Com que els pares volien encaminar el jove Daniel cap a la carrera de clergue, el futur escriptor va estudiar a Newington Green, una acadèmia per a dissidents on va rebre, a banda de l'habitual formació en llengües clàssiques, una inusual instrucció en el camp científic i en el de les llengües modernes.

De totes formes, Defoe va mostrar de seguida més inclinació per al periodisme, la política i el comerç que no pas per al ministeri eclesiàstic. S'instal·la com a comerciant i posa en marxa diversos negocis que tenen fortuna diversa, però ben aviat estableix contacte amb els capdavaners del partit *whig*, progressista, al servei del qual comença a escriure pamflets polítics. La publicació d'un d'aquests pamflets, *The Shortest Way with the Dissenters*,

una sàtira contra els *tories*, conservadors, li va suposar una sentència condemnatòria a ser exposat a la picota, una considerable multa i l'estada d'una temporada a la presó de Newgate. Gràcies a l'ajut de Robert Harley, un polític *tory*, però moderat, que creia que l'escriptor podia ser útil al seu partit, Defoe va sortir de la presó i no va dubtar a treballar, a partir d'aleshores, com a agent secret en favor del partit conservador, tot que no renegà mai de la seva militància *whig*. Aquesta feina d'agent secret el va portar a viatjar per tot el país i a jugar un paper remarcable, per exemple, en les negociacions per a la unió d'Anglaterra i Escòcia. Com a agent del govern, Defoe també va seguir de prop el que a la Gran Bretanya es va conèixer com "el cas dels catalans", i que feia referència a la Guerra de Successió al tron espanyol, a les aliances internacionals que aquest conflicte va generar i a l'abandó que va sofrir el partit pres per Catalunya, fet que, a la llarga, suposaria la derrota del mes de setembre de 1714.

Daniel Defoe

L'any 1704 Defoe posa en marxa el famós periòdic "Review", per al qual escriu una gran quantitat de textos, i enceta una època en què els arrestos i les entrades a la presó a causa del contingut dels seus escrits són habituals. Tot i no abandonar l'activitat periodística i política, però, a partir de 1719, als cinquanta-nou anys, Defoe comença la carrera novel·lística que li hauria de donar fama mundial i que el faria passar a la posteritat com el pare de la novel·la anglesa i com un dels primers escriptors realistes moderns. Això no va impedir, però, que l'escriptor morís l'any 1731 amagat dels creditors que al llarg de tota la seva vida no havien parat de perseguir-lo.

Una obra prolífica

Com diu Miquel Desclot al pròleg esmentat, "Durant aquesta vida tan atrafegada, Defoe publicà constantment les coses més diverses i inversemblants: poemes, pamflets, llibres de viatges, novel·les, projectes... Sobre religió, economia, comerç, educació, urbanitat, epidèmies, pirates, fantasmes... I encara que una gran part d'aquest munt de paper [es calcula que són entre cinc-centes i set-centes obres, una gran part signada amb diversos pseudònims] difícilment pot encabir-se sota el nom de literatura, Defoe passa per ser un dels escriptors més abundants de la literatura anglesa. Tanmateix, si per una cosa el seu nom continua figurant als catàlegs dels editors és per les novel·les" (ed. cit., p. 9). Un conjunt de novel·les que s'enceta amb *Robinson Crusoe* (1719) —l'èxit de la qual va generar una segona part, el mateix any, i una tercera, l'any següent— i que segueix amb *Captain Singleton* (1720), *Memoirs of a cavalier* (1720), *Colonel Jack* (1722), *Moll Flanders* (1722), *A Journal of a Plague Years* (1722) i *Roxana* (1724).

Una obra novel·lística que, segons Desclot, destaca en primer lloc per "l'acurat i minuciós realisme en contrast amb la pura relació de fets característica dels relats d'aventura de l'època", però també per la "capacitat de reacció emocional dels personatges enfront d'aquesta realitat curiosament amuntegada davant els ulls del lector: els personatges de Defoe ja no són simples protagonistes d'aventures, o mers *pícaros*, sinó personatges novel·lístics en el sentit modern del terme" (p. 9). Aquest darrer aspecte és, segons Desclot, el que dona a les novel·les de Defoe la seva "veritable dimensió de credibilitat" (p. 9).

Pel que fa a la temàtica, Miquel Desclot escriu a la "Presentació" esmentada que "les preocupacions de Defoe en la seva novel·lística es poden resumir en dues de fonamentals: per un cantó, l'angoixa de la solitud i la lluita per la supervivència, i per l'altre, el conflicte moral entre el triomf econòmic i la salvació espiritual" (p. 10). Els personatges, per tant, se'ns presentaran en "una doble lluita incessant: una lluita

externa del personatge, abandonat a la seva sort, contra les adversitats que li oposa la nova vida de la nova societat que s'està forjant, i una lluita interna del personatge contra la seva consciència, dividit entre la necessitat i el sentiment moral" (p. 10).

La nova traducció d'un clàssic

La novel·la més coneguda de Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*, comptava fins ara amb dues traduccions al català. La primera, a càrrec del poeta Josep Carner, es va publicar l'any 1925, en dos volums, a l'editorial Llibreria Catalònia (Biblioteca Literària, 86-87).

D'aquesta traducció l'any 1953 se'n va fer una segona edició en un sol volum a l'Editorial Selecta (Biblioteca Selecta Unival, 11). La segona és de Joan Fontcuberta (Barcanova, 1992). Davant de l'existència, com es dona en aquest cas, de més d'una versió a càrrec de traductors de gran renom, sovint es planteja la necessitat o no d'una nova traducció. En el cas de la que avui presentem de *Robinson Crusoe* (Editorial Alpha, "La casa dels clàssics", Col·lecció Bernat Metge Universal, 2, Barcelona 2020), a càrrec d'Esther Tallada (Alella, 1975), l'encàrrec de l'editorial, com ens explica ella mateixa en el postfaci "A propòsit de la traducció", paraules de Tallada, en l'irònic i original inici del postfaci esmentat, el pacte que s'estableix entre la traductora i l'autor és el següent: "Ofereix als seus lectors respectius una novel·la d'aventures amena i entretinguda, amb una prosa planera, un fil narratiu àgil i absorbent i un detallisme gairebé periodístic que no fasinó contribuir a l'enfocament volgutament realista d'una obra que d'altra banda se suposa basada en fets i en un personatge verídics" (p. 346).

Aquesta traductora és enormement interessant perquè el lector comú poques vegades té accés a les reflexions professionals que imposa la tasca de traduir. En aquest cas concret, com si es tractés d'un pensament dit en veu alta, Esther Tallada planteja el repte que suposa la traducció d'un text clàssic en aquests termes: "Un

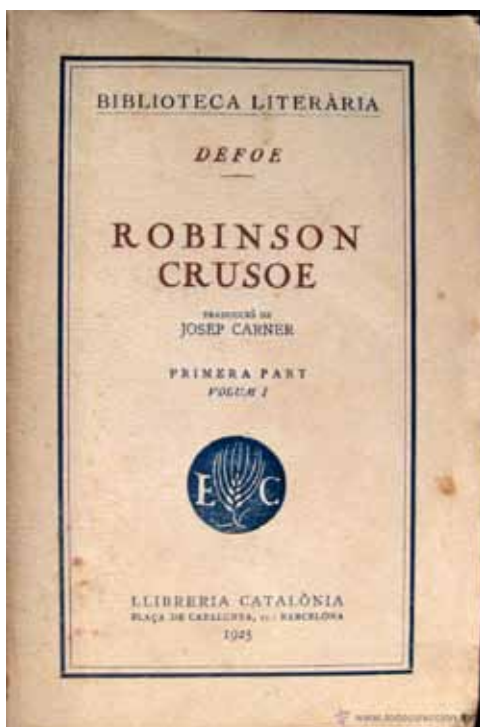
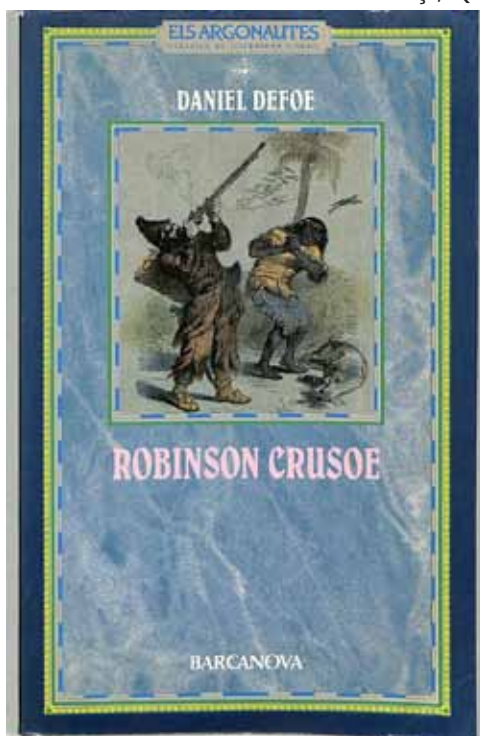
de Carner que ja no entenc [...]. En la seva versió va desaparèixer del tot el col·loquial, és un estil molt més elevat que el de l'obra en si i això perquè el propòsit de la seva traducció és establir un model literari, la seva prioritat era difondre un model de llengua en el marc de la política noucentista, per això exagera l'experimentació estètica i li dona un to arcaïtzant que a l'obra no hi és." (Carles Geli, "Robinson Crusoe, un confinat feliç", Quadern *El País*, 14-8-20).

L'experiència traductora que havia acumulat Esther Tallada —amb excel·lents versions d'autors com Sherman Alexie, William Faulkner, George Orwell, Marilynne Robinson o Elizabeth Strout— la feien la candidata ideal per als propòsits editorials de "La casa dels clàssics".

Un català planer per a Defoe

El resultat que el lector es trobarà és, doncs, un clàssic traspassat a una llengua catalana que, salvant les diferències temporals, geogràfiques i de la realitat que s'hi descriu, i que hi ha entre l'Anglaterra de principis del segle XVIII i el nostre món de principis dels segle XXI —tres-cents anys no és poc—, pugui ser llegit i assimilat amb el màxim de naturalitat i amb el mínim d'entrebancs. Amb el resultat que el lector es trobarà és, doncs, un clàssic traspassat a una llengua catalana que, salvant les diferències temporals, geogràfiques i de la realitat que s'hi descriu, i que hi ha entre l'Anglaterra de principis del segle XVIII i el nostre món de principis dels segle XXI —tres-cents anys no és poc—, pugui ser llegit i assimilat amb el màxim de naturalitat i amb el mínim d'entrebancs. Amb

Aquest text de la traductora és enormement interessant perquè el lector comú poques vegades té accés a les reflexions professionals que imposa la tasca de traduir. En aquest cas concret, com si es tractés d'un pensament dit en veu alta, Esther Tallada planteja el repte que suposa la traducció d'un text clàssic en aquests termes: "Un

cop constatat l'abisme, doncs, el dilema inevitable quan et proposen de traduir un clàssic de tres segles enrere és fins a quin punt escurçaràs la distància entre els dos contextos perquè el lector pugui fer la trampassa. És a dir, ¿fins a quin punt haig d'aproximar l'obra al lector contemporani (altrament dit *naturalitzar-la*)? Perquè, si l'acosto massa ¿no pot ser que l'acabi desvirtuant? ¿No pot ser que n'acabi fent una adaptació, més que no pas una traducció? Ara, si no la naturalitzo gens i en mantinc tota la càrrega "exòtica", ¿aconseguiré la prosa planera, àgil i entenedora amb què Defoe va escriure l'original i amb què es van trobar els seus lectors? [...] El repte d'aquesta traducció consistia precisament a trobar un equilibri entre aquestes dues posicions extremes, i les solucions que proposo són fruit de la voluntat d'acostar l'obra al lector contemporani provant de conservar-ne tot l'exotisme, que, a parer meu, es deriva tant de la distància geogràfica com de la funcional, amplificades totes dues, en gran mesura, pel factor temporal" (p. 347-348).

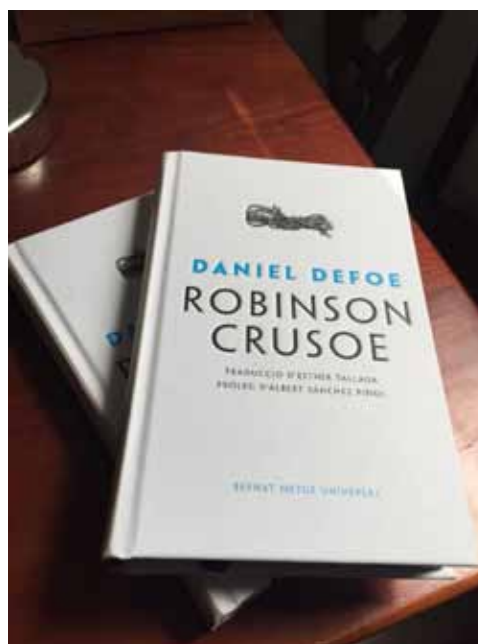
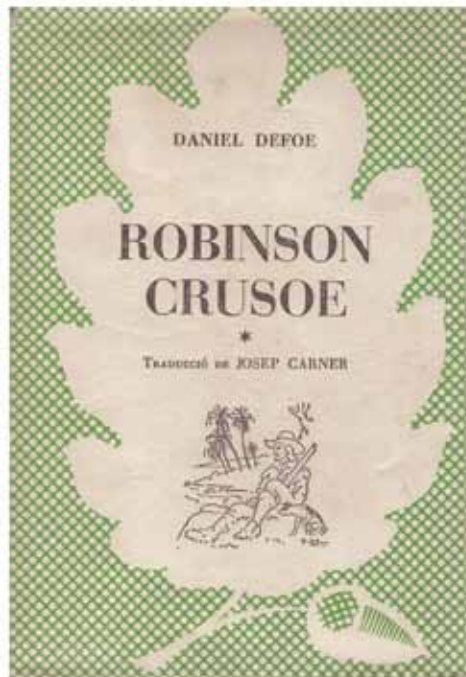
Seguidament Esther Tallada explica aquesta opció lingüística per un català modern que tendeixi a la col·loquialitat amb la justificació de l'ús d'algunes paraules determinades i s'estén en l'explicació dels criteris utilitzats per a la traducció dels noms dels vents, de les unitats de mesura i, fins i tot, per a la reproducció del llenguatge balbucejant dels dos "esclaus" de Crusoe, Xuri i Divendres. Més enllà d'aquestes opcions de traducció, però, el lector de *Robinson Crusoe* es trobarà amb una llengua que fa servir amb una gran naturalitat un vocabulari i unes expressions genuïnes que, per desgràcia, cada vegada són menys presents en traduccions catalanes —i també en moltes obres originals— en què la col·loquialitat que hi trobem és poc natural i força interferida. Ens referim, per exemple, a l'ús de locucions com ara "estimar-se més", "fer servir", "fer servei", "fer el fet", "fer falta", "fer-se creus" (d'alguna cosa), "fer per manera de...", "poder pujar-hi de peus", "tenir coll avall", "una mà de...";

de verbs com "frisar", "empescar-se", "menester" o de formes verbals col·loquials com "aviam", i de mots com "encabat", "jupa", "màrfega", "sapastre" o "tabard". En aquest cas, el repte que l'original imposava a la traductora cal dir que ha donat un resultat esplèndid, i que la llengua que presenta aquesta traducció al català és un dels gran al·licients que té per encoratjar-ne a tothom a la seva lectura.

Un naufrag que esdevé mític

Totes les facilitats, doncs, perquè el lector modern s'endinsi en la lluita per la supervivència de Robinson Crusoe, un naufrag d'una expedició que havia sortit del Brasil amb l'objectiu de segrestar i esclavitzar africans a Guinea, i que s'acabarà passant 28 anys en una remota illa deserta tropical, prop de les costes de Veneçuela. Allí Crusoe s'haurà d'enfrontar tant al repte d'adaptar-se en solitari a un nou entorn com a les amenaces que li arribaran per mar, especialment les provinents d'una tribu de caníbals que van a l'illa a practicar els seus rituals. Uns caníbals davant dels quals Crusoe es plantejarà la licitud de l'impuls que sent per exterminar-los i que acaba reprimint perquè "vaig arribar a la conclusió necessària que m'estava equivocant, que aquella gent no eren assassins en el sentit que jo els havia condemnat de pensament" (p. 198). Més endavant, completa el raonament argumentat que, si ho fes, "això justificaria la conducta dels espanyols en les barbàries que van perpetrar a Amèrica, on van assassinar milions de persones d'aquestes, que, tot i que efectivament eren bàrbars i idòlatres i observaven diversos ritus cruels i sanguinaris, com ara fer sacrificis d'éssers humans als seus ídols, per als espanyols eren inofensius" (p. 199). Un d'aquests "bàrbars" serà Divendres, que salvat i "educat" per Crusoe esdevindrà un servent —a la traducció es fa servir el mot "macip", mai "esclau", que tampoc surt a l'original— amb el qual acabarà establint també una gran amistat i amb qui conviurà fins al final de les seves aventures.

La història, segons sembla

Esther Tallada

inspirada en l'episodi real viscut pel coetani de l'autor Alexander Selkirk, un naufrag escocès abandonat quatre anys i mig a l'illa Juan Fernández, davant de la costa xilena, ha esdevingut una de les més famoses de tota la història de la literatura. La seva divulgació a través d'historietes il·lustrades —gairebé tots en vam llegir alguna de petits— i, posteriorment, a través de pel·lícules i sèries de televisió, ha fet d'aquest naufrag anglès un autèntic mite.

L'escriptor Albert Sánchez Piñol, autor del pròleg de l'edició que comentem, es pregunta què és el que fa perdurable la història de Defoe. Més enllà de les crítiques que es puguin fer a la novel·la des de la nostra sensibilitat actual —Crusoe no deixa de ser un occidental supremacista que considera les cultures alienes inferiors— l'autor de *La pell freda* creu que el que dona valor a l'obra i fa que ens agradi tant és el seu tema, entès aquest concepte com una activitat humana que ens atrau i que comporta riscos. Ho expressa amb aquestes paraules: "Quin és el tema de Robinson Crusoe? Indubtablement un que també és molt primordial: les relacions de l'home amb la natura [...] Les relacions entre cultura i natura sempre expressen un conflicte. I fixeu-vos que les lletres angleses s'hi han abocat amb passió. I amb èxit. Robinson Crusoe és el gran text del XVIII que tracta el tema de l'oposició entre natura i cultura. Al segle XIX vindrà el *Moby Dick* de Melville, i al segle XX *El vell i el mar* de Hemingway. Grandioses epopeies tots tres, on la humanitat s'enfronta a una natura salvatge i fora de control. En tots tres textos la qüestió és exactament la mateixa: saber si vencerà la civilització o s'imposarà

la naturalesa. Si triomfarà l'home, el fet cultural, o el món salvatge i acultural" ("Robinson Crusoe o l'illa de la desesperança", pròleg a l'edició citada, p. 11-12).

Tenim, doncs, una història i un tema que ens atrau. Perquè un relat, però, es converteixi en un clàssic que perduri al llarg dels segles, cal que segueixi interpel·lant les noves generacions de lectors i això, segons Sánchez Piñol, només s'aconsegueix si el relat esdevé una "metàfora de les nostres pròpies vides. De les nostres angoixes, patiments i desitjos" (p. 15). És en aquest sentit, doncs, que cal entendre aquestes paraules del prologuista, que no són més que una nova invitació a la lectura d'aquesta gran novel·la: "I ben mirat, ¿qui no ha estat alguna vegada perdut en una illa deserta? Una illa d'ànima, una solitud interior. ¿Quin naufragi pot ser més gran i dolorós que el de les nostres esperances i objectius vitals? De fet, en aquest trajecte que és la nostra vida, allò que és gairebé impossible és no fracassar mai, no naufragar mai. Tard o d'hora recalaràs a una illa tan interior com remota, tard o d'hora hauràs de lluitar amb tu mateix. Sol i perdut. I construir el teu entorn" (p. 15).

Unes paraules que es complementen perfectament amb una reflexió del protagonista de la novel·la que també més d'un de nosaltres, que hem viscut temps de confinament, ens hem pogut fer: "En poques paraules, la natura i l'experiència de les coses m'havien ensenyat, rumiant-hi una mica, que totes les coses bones d'aquest món només ho són en la mesura que ens fan servei, i que de tot allò que puguem acumular que ens sigui sobrer només en gaudirem en la mesura que ho hàgim de menester i prou" (p. 154). I més endavant ho remata amb aquesta sentència: "A parer meu, tota la nostra insatisfacció per les coses que no tenim ve de la falta d'agraïment per les coses que sí tenim" (p. 155). Reflexions antigues per a un món actual: això és el que trobem en un clàssic. ■